

ВІДГУК

офіційного опонента доктора психологічних наук
МУЛА Сергія Анатолійовича

на дисертацію *Самойленка Олександра Олександровича*
**«ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ МОБІЛІЗОВАНИХ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ-ПРИКОРДОННИКІВ ДО ВЕДЕННЯ
БОЙОВИХ ДІЙ»**

подану на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук
за спеціальністю 19.00.09 – психологія діяльності в особливих умовах

Актуальність дослідження. Проблеми вивчення психологічної готовності мобілізаційного ресурсу в усі часи були важливими, а в часи національних випробувань такі дослідження набувають особливої, витребуваної реальністю актуальності.

Незважаючи на розвиток науково-технічного прогресу, своєчасна підготовка людських ресурсів до застосування в умовах військового протистояння є значущою та впливає на його кінцевий результат.

Враховуючи, що бойові дії, де б вони не проводились, через можливі фізичні втрати, поневіряння, руйнування, психологічні потрясіння завжди супроводжуються негативним відношенням до них людей. Винятком, що заслуговує повагу та піднесення є безкорисливе служіння своєму народові, патріотизм, волонтерство, надлюдські вчинки. Зазначені протиріччя створюють неоднозначність психологічної готовності громадянина захищати рубежі своєї Батьківщини.

З 2014 року в Україні проведено шість хвиль мобілізації, в ході яких мобілізовано до військових підрозділів значну кількість громадян України на покриття поточного некомплекту. Незважаючи на підготовчі та організаційні заходи близько 200 випадків внесення інформації до ЄРДР про початок досудового розслідування за ознаками кримінальних правопорушень стосовно персоналу військової служби за призовом під час мобілізації. Мобілізованими громадянами скоєно понад 80 кримінальних правопорушень. Найбільш характерними правопорушеннями для цієї категорії персоналу були: алкогольні зловживання, самовільне залишення місця служби, відмова від виконання

№	Вх. №
7	4133
квітень 24	10 2018
ВІСНИК ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ	
НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР	

наказів та розпоряджень, погроза начальників, незаконне зберігання зброї та боєприпасів, порушення правил поведінки із зброєю тощо.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації

Дослідження психологічних, соціальних, економічних факторів мобілізованого ресурсу сприяють ефективності виконання визначених завдань. Через що і не виникає питань до вибору автором об'єкту, предмета та мети дослідження, яку сформувано так: *"Обґрунтувати комплекс методів та форм формування психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців – прикордонників до ведення бойових дій та запропонувати тренінгову програму формування психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців – прикордонників до ведення бойових дій"*.

Автор на основі наявного досвіду цілком слушно стверджує, що проблему формування психологічної готовності військовослужбовців до ведення бойових дій доречно розглядати з позиції того, що відмобілізовані військовослужбовці несподівано для себе опиняються в бойових умовах. Провівши досить ретельний теоретичний аналіз досліджуваної проблеми (дослідження В. Барко, Я. Бондаренко, М. Дьяченко, Л. Кандибовича, В. Корольчука, Л. Матохнюка, В. Молотай, В. Осьодло, Є. Потапчука, О. Тімченко, М. Томчука) Олександр Олександрович Самойленко дійшов висновку, що питання психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців-прикордонників до службово-бойової діяльності не знайшли належного відображення в сучасних психологічних дослідженнях.

Такий висновок дисертанта сприяв досить ретельно визначити завдання дослідження та забезпечив поступовість їх вирішення.

Однозначність шести хвиць проведених мобілізацій населення в Україні у тому числі і для потреб прикордонного відомства, визначає і новизну проведеного дослідження і його практичне значення, а саме розроблено модель психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців-прикордонників до здійснення професійної діяльності, розкрито логіко-змістовне поняття психологічної готовності мобілізованих

військовослужбовців до бойових дій, забезпечує розробленими методами розвиток психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців-прикордонників до здійснення професійної діяльності.

Розглянемо роботу детальніше. Сама дисертація становить рукопис, який складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що налічує 223 найменування, з них 21 іноземною мовою.

У вступі обґрунтовується актуальність теми дослідження, формується його об'єкт, предмет, цілі, завдання, гіпотези, визначається теоретична новизна та практична значущість, наводяться дані про апробацію та впровадження результатів дослідження.

Перший розділ, **«Теоретичний аналіз стану вивчення психологічної готовності військовослужбовців до ведення бойових дій»** містить розгорнутий аналіз проблем психологічної готовності, власне через аспекти військового протистояння.

В розділі, зокрема, виділяється психологічна готовність до діяльності в екстремальних умовах, як ситуаційна та довготривала готовність, при цьому ситуативна готовність спонукає внутрішньому налаштуванню на певну поведінку, зосередження усіх сил на активні та доцільні дії, усвідомленню відповідальності, необхідності досягнути успіху.

Здобувач під психологічною готовністю розуміє результат підготовки до певного виду діяльності і трактує її стійку, багатоаспектну властивість особистості, що визначає успішність виконання діяльності, яка являє комплекс взаємозв'язаних та взаємозумовлених психологічних якостей, що забезпечують успішність її виконання, дослідив у структурі психологічної готовності військовослужбовців в умовах бойових такі компоненти, як індивідуально-особистісний, соціально-психологічний та генетичний.

Другий розділ, **«Емпіричне дослідження особливостей психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців-прикордонників до ведення бойових дій»** розкриває етапність дослідження, зокрема виявлення особливостей психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців-прикордонників до ведення бойових дій, проводиться факторний аналіз

отриманих величин, експертне опитування військовослужбовців, формувальний експеримент щодо розвитку психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців-прикордонників до здійснення професійної діяльності в умовах ведення війни, аналіз та інтерпретація отриманих емпіричних даних дослідження щодо розвитку психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців-прикордонників, розроблена тренінгова програма, яка забезпечує підвищення рівня психологічної готовності військовослужбовців до виконання поставлених завдань.

За результатами проведених досліджень здобувач визначає необхідність проведення психологічних заходів розвитку психологічної готовності досліджуваних військовослужбовців, спрямованих на підвищення таких показників вольової організації особистості, як рішучість, наполегливість, самоконтроль, самостійність, корекція когнітивних, емоційних, поведінкових станів, набуття навичок саморегуляції, розробив модель психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців-прикордонників – учасників бойових дій до здійснення професійної діяльності, яка містить організаційно-управлінські, регуляційно-адаптаційні, соціально-психологічні, професійно-діяльнісні, особистісні, емоційні та психофізіологічні структурні компоненти.

У третьому розділі, «**Засоби формування психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців-прикордонників до ведення бойових дій**» досліджуються результати апробованої тренінгової програми психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців-прикордонників, зокрема виділяються такі етапи, як розвиток поведінкової регуляції та саморегуляції, уваги, оперативної пам'яті і швидкості мислення, формування нервово-психічної витривалості, бойової загартованості, психофізіологічного відновлення, організаційно-управлінської та соціально-психологічної взаємодії, психологічної реабілітації військовослужбовців ДПСУ.

Достовірність і новизна висновків, сформованих у дисертації, повнота їх викладу в опублікованих працях

У своїх висновках, Самойленко Олександр Олександрович вказує, що за результатами експериментальної перевірки тренінгової програми розвитку

психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців-прикордонників виявлено позитивні зрушення у показниках адаптивності, задоволеності службою, опірності стресу, контролю за дією при плануванні, реалізації та невдачах, на основі чого вироблені рекомендації щодо розвитку психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців-прикордонників, відповідно до яких організація та здійснення психологічної підготовки мобілізованих військовослужбовців-прикордонників реалізується в наступних заходах: організаційно-розпорядчих та інформаційно-аналітичних, підготовки та навчання персоналу підрозділів ДПСУ до здійснення професійної діяльності в умовах ведення війни; розстановці персоналу, колективній та індивідуальній роботі з персоналом, мотивації професійної діяльності, психологічної роботи з формування і збереження нормального морально-психологічного клімату в колективах, мінімізації негативних проявів значного службового навантаження, адаптації на нових місцях несення служби, а також забезпечення професійної діяльності у сфері планування та розподілу службових приміщень, обов'язків, обґрунтування переліку та змісту посадових звітностей; правового регулювання службових відносин; забезпечення власної та внутрішньої безпеки мобілізованих військовослужбовців-прикордонників та членів їх сімей; здійснення адекватного упорядкування службових обов'язків та робочих місць.

Підводячи підсумки я констатую, що мета поставлена автором у своєму дослідженні досягнута, а визначені завдання, що стосуються аналізу стану психологічної готовності військовослужбовців до ведення бойових дій, особливостей психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців-прикордонників, моделі психологічної готовності мобілізованих, тренінгової програми розвитку психологічної готовності мобілізованих прикордонників виконані повністю. Все це знайшло своє відображення у 12 статтях у фахових виданнях з психології та виданнях, включених до науко - метричних баз, а також в 6 тезах та виступах на конференціях.

Результати дослідження впроваджені в оперативно-службову діяльність Державної прикордонної служби України про що є відповідні акти. Автореферат повністю відповідає змісту дисертаційної роботи, яка написана

зрозумілою мовою.

Проте, в мене є зауваження та побажання:

Перше. На наш погляд, для більш повної обробки результатів дослідження зазначеними методами (с.22) необхідно було б зазначити в розділі 1.3 (с.52) вік мобілізованих, професійну спрямованість, освіту, стать, як вони мобілізувалися у тому числі врахувати добровольців, примус, тощо?

Друге. За результатами дисертаційного дослідження вибудовано модель психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців-прикордонників – учасників бойових дій до здійснення професійної діяльності, яка функціонально складається з семи компонентів. Враховуючи складність досліджуваної проблеми, було б доцільніше розробити організаційно-методичні рекомендації щодо її впровадження у практичну прикордонну площину. Потребує і більш глибокого дослідження саме в такій категорії, як мобілізовані дослідження сформованого рівня свідомості, самосвідомості, як необхідних критеріїв прикордонної готовності до бойових дій.

Третє. В роботі трапляються певні неточності. Ми не погоджуємося з автором про *відсутність єдиної теорії, що спроможна була б описати особливості психічної діяльності та поведінки людини в екстремальних, небезпечних ситуаціях (с.54)*, проведений автором теоретичний аналіз піднятої проблеми підтверджує твердження про те, що психологічна готовність до дії людини в екстремальних умовах є за своєю психологічною природою складним утворенням. На сьогодні психологічна наука досить широко досліджувала проблеми особистості і екстремальності, дослідження в цьому напрямі здійснювались В.М. Поповим (*готовність, як необхідна умова діяльності в незвичайних умовах*), Ю.М. Забродіним, П.П. Короленко, В.Д. Небеліциним, К.К. Платоновим та ін. (*екстремальні умови через кардинальні зміни параметрів життєдіяльності групи і особистості*), Л.А. Китаєва-Смик (*екстремальний стан*), К. Штайльман (*екстремальність - структурно - генетична основа, як механізм виживання*), Л.Г. Дика і Л.П. Грімак (*саморегуляція і професіоналізм*), І.М. Окуленко, І.В. Платонов (*функціональні властивості військовослужбовців*), роботи Ю.А. Александровського, А.

Тойнбі, А.А.Деркача, В.Г.Зазикіна, П.А.Корчемного, М.І. Д'яченко, Л. А. Кандибовича, В.А.Бодрова та ін.

На наше переконання універсалізація психологічних процесів особистості взагалі, і мобілізованого військовослужбовця зокрема, є стримуючим фактором досліджень психологічної науки.

Четверте. Третій розділ дисертації дещо перевантажений описом існуючих у Збройних Силах України форм підготовки військовослужбовців, зокрема лекційних, лабораторних, семінарських, групових занять (с.123). Маючи досвід участі у мобілізаційних заходах держави вважаю, що запропоновані форми підготовки мобілізаційного ресурсу не практичні, потребують значного часу і є застосованими лише в мирний час, можливо під час мобілізаційних тренувань людського ресурсу держави.

П'яте. На жаль, робота не позбавлена граматичних та стилістичних помилок.

Але, звісно, мої зауваження та побажання не знижують значущість цього вельми важливого дослідження. За актуальністю фактичного матеріалу, його аналізу, теоретичної та практичної значущості, обґрунтованості висновків дисертаційна робота на тему «Формування психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців-прикордонників до ведення бойових дій» відповідає усім нормативним вимогам, що викладені у відповідних документах про підготовку та оформлення дисертацій даного кваліфікаційного рівня, а її автор, **Самойленко Олександр Олександрович**, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.09 – психологія діяльності в особливих умовах.

Підпис *Мула С.А.*
Засвідчую
Настільних управління контролю
та документально-інформаційного забезпечення
Адміністрації Держприкордонслужби
13 10

Заступник директора департаменту охорони державного кордону-начальник оперативного управління Адміністрації Державної прикордонної служби України

доктор психологічних наук

С.А. Мул